

Kulcs önmagunkhoz – Könczey Elemér rajzolt világa

Ki nem találkozott már hajnalban saját maga ijesztő tükörképével, mikor még csak saját árnyékunk vagyunk, s azon tűnődünk, hogy mily módon vasaljuk ki ruhánk gyűrődése mellett arcunk ráncait is? Ki nem gondolkodott el azon, hogy az egész életünk egy szűkre szabott, véges, magunkkal való birkózás? Kinek nem fáj, ha az embert mindig ugyanabban a pontban billentik tunikán? Ki nem érezte már/még magát, úgy hogy begyepesedett vagy elborult az agya? Ki nem találkozott olyan helyzettel, amikor az az érzése támadt, hogy mind csak némák, vakok, és süketek veszik körül? Ki nem került már kínos helyzetbe partnerkapcsolataiban, vagy netán az ágyban? Ki nem érezte néha, hogy zsonglörködnek az érzelmeivel? Ki nem érezte, hogy a mindent megnyerő pénz, a hatástalanul felhalmozott pénz, a mindent és mindenkit összekötő pénz, a mindenkit eltaszító pénz kalodájába van szorítva? Ki nem élte át, hogy annyi a munkája, hogy még a végére sincs ideje kimenni? Ki nem aludott el munkagépe előtt, vagy mellett? Kit nem sújtott még az információáradat? Ki nem fogta még fel, hogy a TV egy olyan kulturális trójai faló, amelyet ha beenged a szobájába, annak örök rabja lesz? Ki nem találkozott pozíciók felcserélődésével? Kit nem aláztak még meg? Kit nem érintett még meg az esendőség, az esélytelenség, a megaláztatás, az elmúlás gondolata...?

Na, nem kell rögtön jelentkezni...! Hosszasan tehetné(n)k fel több, ehhez hasonló kérdést. Bizonyára elgondolkodhatnánk rajtuk. A kérdések megfogalmazása is nehéz, hát még a rájuk adandó, megoldást kínáló feleletek...

S akkor tessenek itt körbenézni! Akad köztünk valaki, aki mindezekkel újságoldalakon keresztül szembesít, és meg is próbál választ ajánlani, nem is akárhogyan, hanem rajzokban. Nem is akármilyenekben, hanem olyanokban, amelyek láttán egyfajta megkönnyebbülésben, katarziszban van részünk. Azt vesszük észre, hogy valaki talán pont a mi hangosan ki nem mondott gondolatainkat vetette papírra sajátos formában.

Láttukon mosolyra, kacajra nyílik ajkunk és ennél jobb terápiát gondjainkra még nem talált fel senki.

Gondjaink pedig számosak, és ezek ihletik nap mint nap jelen kiállítás szerzőjét: a gazdasági élet furcsaságai, a gyakran gerinctelen politika embert próbáló hatása, a még mindig tabunak számító erotika, a családi élet, a munkahelyi kapcsolatok, általában emberközi viszonyaink visszasságai, egymás anyagi és szellemi kifosztása, a hajbókolás, uram bocsá' a talp-, meg seggnyalás...

Na, de hagyjuk a vulgaritást. Inkább nézzük, kivel is állunk szemben?

Nem mással, mint városunk szülöttével, ki kis időre rá, hogy korcsolyázás közben szerencsésen egybeesett a Ludas Matyi kalendáriummal a jégpályán, tehetséget érezve az alkalmazott grafika iránt, 2001-ben végezte el a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Akadémián a grafika szakot, s aki érdemei elismerése mellett a Babeş-Bolyai Tudományegyetem újságírói és kommunikációs szakának előadó tanára. Természetesen a műfaj, mint hallottuk, már korábról megérintette, egyébként 1994-ben jelent meg nyomtatásban első karikatúrája a kolozsvári Szabadság napilapban. Egyéni kiállításokkal Kolozsvárt (1996, 1997, 2002, 2005, 2006, 2007), Székelyudvarhelyt (1996, 1997, 2001), Gyergyószentmiklóson (1997), Sepsiszentgyörgyön (2004), Budapesten (2008) jelentkezett. Közös kiállításai Budapesten a Magyar Karikatúra Művészeti Fesztivál keretén belül (1999, 2001), a „Best of” a MÚOSZ Karikatúra Szakosztályának évi kiállításain (2005, 2006, 2007, 2008), a horvátországi Varasdon (1999) Besztercén és Déván (2005, 2006, 2007) voltak. Itt volt már az ideje, hogy újból jelentkezzen nálunk itthon is. Ha a dátumokra figyelünk, akkor igazat kell adjunk Demény Péternek, aki a most megjelent kötet előszavában azt írja Könczey Elemérről, hogy „krónikás és krónikus karikatúráinak van egy olyan vonatkozása, amelyet nem hangsúlyoztak eléggé: elsőként robbantak bele a felszabadult erdélyi magyar közéletbe.”

S habár Könczey a karikatúra világában érzi magát legjobban, aki ismeri őt, az tudja, hogy pont ily járatos a bannerek, a poszterek, plakátok és a reklámok világában is. Könczey közéleti emberré vált. Ő ott van, ha politikusi imázst kell építeni, ott van, ha könyvborítót kell tervezni, ott van, ha egy folyóirat, újság vagy eseménynaplár grafikai arculatát kell megálmodni, ha kiállítást kell szervezni vagy megnyitni. De rátalálunk egyetemi címertervben, szorólapokon, vagy könyvek illusztrációin. Ott van az „Erdélyi Terasz”, vagy a „Bulgakov” kávézó(já)ban, ott van országgrészi humorfesztiválon, a Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáboron.

Az udvarhelyi közönségnek volt szerencséje egy pár évvel ezelőtt megismerkedni, és jómagamnak méltatni is művészetének másik megnyilvánulását is, amikor, mint festő mutatkozott be.

Miről beszél, mesél, láttat Könczey Elemér? Mindarról, ami mellett elmegyünk, amivel szembe megyünk, ami lohol utánunk, ami visszahúz, ami magához ragad. A mindennapi problémáinkról, amelyekkel szimbiózisban élünk születésünk óta halálunk órájáig. Van itt parkolási gond és koldulás, szavazat hajhászat és fejét homokba dugó békegalamb, kihűlt partnerkapcsolat és természetirtás, evolúció a husángtól a mikrofonig, hiúság, viszonyítás és viszonylagosság, egyenes és ellentétes párhuzamok, a szó fegyverével élő szónokiség, ígéret, csalás. S mindez élces, vicces, humoros, vagy ha úgy tetszik diplomatikus rajzban. És jelen van az akasztófahumor is szellemes konkrét értelmezésben.

Több mint valószínű, hogy lehet(ne) vicces rajzot készíteni egy valamilyen fiktív dologról, de a karikatúra több ennél, és Könczey Elemér mindezzel tisztában van és ekként cselekedik. A karikatúra nevében hordozza azt a többletet, amelyre hivatkoztam, a karikírozás mindig kötődik valamihez vagy valakihez. Könczey is magából indul ki. Akarom mondani magából az emberből.

Rajzaiban a filozófiai piedesztálra emelt közhelynek, de a súlyos mondanivalónak egyaránt meg van a helye. Mindkettő ábrázolása mögött mély életfilozófia húzódik: a józanul gondolkodás, a felelősség számonkérésének, az empátiakeltésnek, a magadba szállásnak és elmélyülésnek filozófiája. Ettől piacosak rajzai, ettől művésziek is egyszerismind. Fiatal kora ellenére mély élettapasztalatokkal bíró művésszel van dolgunk. Olyannal, aki – Tibori Szabó Zoltán szerint – „a következetes szókimondás és a rendszerben gondolkodás alkotói útját járja” Rajzai „olyan alkotó munkái, aki a világ és a lét alapkérdéseit ismételteti, azokra keres lázasan választ”. (Csalafinta görbe tükör Könczey Elemér karikatúrái a Korunk Galériában, 2002 júniusában)

Könczei karikatúráiban az az élvezhető, az a maradandó, hogy sose támad az emberben déjájá vü érzés, hogy mindig megújuló, úgy technikájában, mint szellemiségében (az előbbi igazolandó, figyeljük meg milyen ötletesen ötvöződik újabban és egyre gyakrabban a fotó és a grafika; az utóbbinál vegyük észre a problémák iránti nyitottságát). Pedig, amúgy vigyáz eszköztárának minél egyszerűbb háztartására, visszatérő motívumai is új miliőbe, új kontextusba kerülve más értelmezést nyernek. Rajzainak mindennapi életszerűsége vonzó és meggyőző. Általában hagyományos rajzok, egyszerű lecsupasztított, minden sallang nélküli vonalakból álló, a plaszticitást növelő némi árnyékkal, satírozással, olykor ikonokkal modernkedő, olykor fotorealisztikus.

Kritikája nem kegyelmez, maróan, szúróan a vesédbbe látó, ellentéteket feltáró, saját és mások viselkedése közti párhuzamokat állító, egyén és közösség felé – de sosem ellene – irányuló, utolsó figyelmeztetés gyanánt jelentkező, vélt, igaz és hamis gondolatokat konfrontáló, néha országértékelő jelentéssel felérő általános helyzetmegállapító, megszégyenítő, néha égbekiáltó, néha önkritikus, néha fanyarul morbid. Arra figyelmeztet, hogy jól mérjük fel helyzetünket, mert életünk nem más, mint – egyik rajzában is utalást nyerő – a bölcsőtől a koporsóig tartó hajmeresztő kötélánc, melyben nem mindig mi vagyunk a nyerők.

Szóval csak azt szeretném tolmácsolni, hogy a Könczey-féle karikatúrák nem csak a szórakoztató poén kedvéért látnak rendszeresen napvilágot, hanem intő jelként, komoly társadalomkritikai erővel bírnak, amelyre érdemes odafigyelnünk, érdemes megszívlelnünk. S habár gyakran szöveg nélkül, vagy csak egy-egy rövid vezényszó kíséretében jelennek meg, szavak nélkül is figyelmeztet devalválódó, prostituálódó szavainkra, mentalitásunkra, kapcsolatrendszerünkre, életvitelünkre.

Könczey Elemérnek tehát véleménye van. Véleménye van akkor, amikor reggel a tükörbe néz, és véleménye van akkor, amikor tükröt tart elének. Könczey Elemérnek véleménye van akkor is, amikor politikáról, politikusokról, politikumról beszél, de véleménye van – láttuk, hallottuk – akkor is, amikor a Nagybányai Művésztelep alkotásait méltathatja... és véleménye van akkor is, amikor az élet apróbb-nagyobb botlásait, botorkálásait, szédüléseit, szédelgéseit ostorozza. Könczey Elemérnek mindig van grafikai ötlete, ha a nőről kell véleményt mondania, akár az Édentől a felhőkarcolóig. Van ötlete, ha a férfiről van szó, akár az ősembertől a „szupermenig”. S van ötlete, ha mindkettőjükről, mindkettőjük kapcsolatáról, mindennapi kapcsolatainkról van szó, bármi legyen annak motiváló rugója.

Könczeynél nincs megkerülhető, eltusolható vagy tabu téma. Könczeynél nyitva a szellem ajtaja az egész világ előtt teljes fizikai valóságában. Mondhatnánk könnyű dolga van. Művészete magából az életből ihletődik. Rajzaiban tetten érhető a szemét, a hamis, a hibás, a torz, az elvetemült, a titkolt, az elhallgatott, a hazugság, az elvetélt, eldurvult emberi kapcsolat, a sekélyesség, a dölyfösség.

Tükre egy pszichoanalitikus interaktív tükör. Belenézel s kitekintesz. Kitekintesz a világba. Érzed, hogy ez akár te is lehetsz, vagy akár a környezeted. Egy görbe tükör, mely felerősíti torz, gnóm, eltévelyedett alakodat. De nem ijesztő! Valami fogva tart, nem ereszt. S ha még van benned csekély emberség, beindul a folyamat. Gondolkodásra késztesz. A terápiás hatás egyre fokozódik. Miközben próbálsz magyarázni a látottakat, tulajdonképpen (ön)kritikát gyakorolsz, vezekelsz, megtisztulsz, kiveted magadból a rosszat. Ezt akarja elérni a művész.

Könczey karikatúráival nap mint nap vallomást tesz. Együtt vallja Rejtő Jenővel: „Embernek lenni nagy betegség. És gyógyíthatatlan is” Hál'istennek, tesszük mi hozzá, hiszen ettől maradunk emberek, – már a többségünk. Könczey csak a placebót adja hozzá, a szükséges humort.

Könczey minden nap tanul valamit. Mindennap tanul a minket és őt is körülvevő világból, az emberi turpiságból, a halmozott és halmozódó hibá(in)kból. S mindennap tanít a sajtó hasábjain, kiállításain, előadó óráin, nyári egyetemeken, diák- és közönségtalálkozókon. És teszi ezt mindig sikerrel. Sikere nemcsak annak köszönhető, hogy fiatal (ebből ki lehet gyógyulni), nemcsak annak, hogy jól rajzol (ezt még biztos tudja fokozni), nem csak annak, hogy majd mindennap találkozhat közönségével (mely művésznak adatik ez meg?), hanem tisztán látásának, észszerű gondolkodásmódjának, közérthető értelmező gesztusainak, vagy ahogyan egy bizonyos „Aranka” üzenete, annak, hogy „őszinte, realista, értelmesen kreatív, egyedi, fantasztikus”. Művészetének ez ad rangot.

Lehet feltűnő, hogy annyiszor hangzik el Könczey neve, de tájainkon a karikatúra és az ő neve már-már összemosódik, klasszikus rangra emelkedik.

Zárszóként ragadjuk meg magaválasztotta mottóját, miszerint: „Saját eszményképünkhöz képest jól sikerült karikatúrák vagyunk, hibáink, gyengeségeink megannyi poénjával... örökös kínban ezek palástolására. Egyetlen esélyünk a decens döntetlenre csak az önirónia és a humor segítségével lehetséges...”

Nem tudom, ha értik...? Ha megakarunk birkózni önmagunkkal, akkor e két tényező szükséges életünkben. Tehát a felhívás úgy hangzik: mindegyikünk ragadjon plajbászt s rajzoljuk meg önmagunk karikatúráját! Ha sikerült, akkor jó emberismerőnek bizonyultunk. Miért pont magunkon kezdjük? Hát kit ismernénk jobban, mint önmagunkat...

Egyébként, ha Könczeyt kérnénk erre, nem biztos, hogy megtenné. Ezt tapasztalatból tudom, ezért jelenlegi gratulációim mellett hosszú életet kívánok neki és sok ceruzavégre kínálkozó alkalmat, hogy útjainkat egyengethesse. S talán megbotlom majd én is egyszer, hadd szülessen meg már az annyira áhított portré karikatúrámm..

Róth András Lajos

Székelyudvarhelyt, 2009. április 1-én